

مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان فسا

مریم رمضانیان^{الف*}، امیرعباس مینایی^ب

^{الف} کارشناس ارشد زیست شناسی علوم گیاهی، دانشگاه پیام نور، داراب، ایران.

^ب استادیار گروه زیست‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

چکیده

سابقه و هدف: شهرستان فسا به دلیل داشتن اقلیم‌های متنوع، از نظر تنوع زیستی و گونه‌های گیاهی منطقه‌ای حائز اهمیت است. هدف این مطالعه، شناسایی گیاهان دارویی شهرستان با استفاده از دانش و تجربه بومیان و همچنین معرفی خواص و ویژگی‌های ناشناخته این گیاهان است. **مواد و روش‌ها:** تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت. گونه‌های دارویی و معطر، گیاهان جمع‌آوری شده پس از انتقال به هر باریوم با استفاده از فلورهای مختلف مورد شناسایی قرار گرفتند، سپس با استفاده از اطلاعات محلی حاصل از مصاحبه مستقیم، به ثبت مشخصات دارویی آن‌ها اقدام شد.

یافته‌ها: تعداد ۱۰۸ گونه دارویی معلق به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه، خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae) و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری: با توجه به تعداد گونه‌های دارویی در این منطقه، این اکوسیستم مرتعی می‌تواند به عنوان یک رویشگاه طبیعی محلی برای آموزش اصولی بهره‌برداری از منابع طبیعی به خصوص، برداشت گیاهان دارویی باشد.

کلید واژه‌ها: اتنوبوتانی، گیاهان دارویی، کاربرد سنتی، دانش و تجربه بومی، شهرستان فسا.

تاریخ دریافت: مرداد ۹۴

تاریخ پذیرش: تیر ۹۵

مقدمه:

به شکل جدید استفاده می‌شوند، اثرات دارویی آنها به طور سنتی شناخته شده و از قدیم مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند (۲). پژوهش اتنوبوتانی یا قوم‌گیاه‌شناسی، عبارت از مستندسازی اطلاعات غیرمکتوب سنتی به منظور بهره‌برداری منطقی از منابع و حفاظت مؤثر از تنوع زیستی و اطلاعات فرهنگی است. با توجه به تنوع پوشش گیاهی ایران و نیز منابع سنتی و علمی متعددی که در زمینه پزشکی سنتی از دیرباز به جا مانده است، این مطالعات می‌تواند راهکارها و دستاوردهای ارزشمندی را برای یافتن گیاهان دارویی جدید و داروهای گیاهی ارائه کند (۳).

دانش بومی در رابطه با گیاهان دارویی و معطر با سرعت زیادی در حال فراموشی و از بین رفتن است (۴). سالانه

طب گیاهی، قدیمی‌ترین شکل درمان است که از سوی بشر شناخته شده و از دیرباز مورد استفاده قرار می‌گرفته است. استفاده از این روش درمانی در تمامی تمدن‌ها سابقه دارد و از اجزایی در پیشرفت علم پزشکی رایج به شمار می‌رود. گرایش دوباره مردم به داروهای گیاهی و تولید روزافزون این فرآورده‌ها از سوی شرکت‌های معتبر داروسازی جهان بهانه‌ای برای توجه بیشتر به درمان‌های گیاهی است (۱). به عنوان نمونه در زمینه تولید دارو، بنا به اظهار سازمان بهداشت جهانی (WHO) ۲۵ درصد از داروهای متداول کنونی دارای منشأ گیاهی هستند و بنا به گزارش همین سازمان ۷۴ درصد از داروهای گیاهی که

شهرستان‌های شیراز و استهبان، و از جنوب به شهرستان‌های جهرم و زرین‌دشت و از جهت شرق به شهرستان‌های داراب و استهبان و از سمت غرب به شهرستان‌های شیراز و جهرم محدود می‌گردد. حدود $\frac{2}{5}$ از وسعت شهرستان فسا، دشت و $\frac{3}{5}$ بقیه کوهستانی است. مرتفع‌ترین قسمت آن قله خرمن‌کوه در شمال شهر فسا، ۳۱۶۵ متر ارتفاع دارد. دشت‌های فسا نسبتاً مسطح بوده و پستی و بلندی زیادی ندارد و دشت‌های این شهرستان در هیچ نقطه‌ای کمتر از ۱۱۰۰ ارتفاع ندارد. هم‌اکنون وسعت این شهرستان ۴۲۰۵ کیلومتر مربع بوده و در ۱۴۵ کیلومتری جنوب شیراز واقع شده است. که حدود $\frac{4}{3}$ درصد از مساحت استان فارس را شامل می‌شود (۱۵).

تحقیق به روش توصیفی انجام گرفت که با عملیات صحرائی از اوایل فروردین سال ۱۳۹۳ تا اواخر خرداد سال ۱۳۹۴ با هدف آشنایی به فرهنگ استفاده سنتی از گیاهان دارویی محلی جهت معالجه بیماری‌ها، توسط مردم شهرستان فسا به مرحله اجرا درآمد. گونه‌های گیاهی موجود، پس از جمع‌آوری، خشک و پرس شده و سپس به هر باریوم دانشگاه دانشگاه پیام نور مرکز داراب منتقل شد و با استفاده از کتب معتبر گیاه‌شناسی همچون فلور ایران (۱۶) و سایر منابع معتبر (۱۷-۲۰) مورد شناسایی قرار گرفتند و با استفاده از منابع معتبر گیاهان دارویی (۲۱، ۲۲)، نیز کاربرد متداول گونه‌های دارویی جمع‌آوری شده، استخراج شد، همچنین به طور همزمان نام محلی، خواص دارویی و سایر اطلاعات مربوط به نحوه مصرف گونه‌های جمع‌آوری شده نیز با استفاده از اطلاعات دارویی افراد سالخورده و مطلع بومی به صورت مصاحبه شفاهی گردآوری شد.

یافته‌ها:

با بررسی نمونه‌های جمع‌آوری شده تعداد ۱۰۸ گونه دارویی معلق به ۳۸ خانواده و ۹۷ جنس در منطقه شناسایی شد. جدول شماره ۱ فهرست گونه‌های گیاهان دارویی و نام فارسی گیاهان را در منطقه نشان می‌دهد. همچنین اطلاعات پرسشگری شده از افراد بومی نیز که شامل نام محلی، اندام

مجموع اطلاعات بیشتری در رابطه با نوع، توزیع، اکولوژی، روش‌های مدیریت، فرآوری و موارد استفاده از گونه‌های دارویی در حال نابودی می‌باشند که در واقع خود، بخشی از فرایندهای تخریب فرهنگ‌های محلی و بومی است که در طول صدها سال گردآوری شده‌اند. اگرچه امروزه اطلاعات علمی در رابطه گونه‌های دارویی از رشد زیادی برخوردار شده است، ولی این اطلاعات در رابطه با تعداد محدودی از گونه‌هاست، لذا حفاظت و گردآوری این اطلاعات از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است (۵-۷).

با توجه به گرایش جدید به سمت گیاه‌درمانی و با توجه به کمبود اطلاعات در زمینه گیاهان دارویی، خواص درمانی، اندام‌های مورد استفاده و نحوه آماده‌سازی آنها، به نظر می‌رسد اطلاعات بومی و دانش سنتی می‌تواند نقش بسیار مهمی را در پایه‌ریزی تحقیقات علمی بعدی فراهم کند. به همین دلیل بسیاری از سازمان‌های بین‌المللی از قبیل IUCN، WWF و WHO بر حفظ و نگهداری این اطلاعات تأکید فراوان دارند (۸).

در سال‌های اخیر در کشور پروژه‌های تحقیقاتی فراوانی در زمینه شناخت گیاهان دارویی و همچنین کاربرد سنتی آنها به مرحله اجرا رسیده است که از مهم‌ترین آنها در کشور می‌توان به بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان سیرجان در استان کرمان (۹)، و بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی شهرستان کازرون (۱۰)، بررسی گیاهان دارویی دشت ارژن (۱۱)، گیاهان دارویی استان بوشهر (۱۲)، بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی استان هرمزگان (۱۳) و گیاهان دارویی استان کرمان (۱۴) اشاره کرد. تا کنون تحقیقی در زمینه معرفی گیاهان دارویی شهرستان فسا صورت نگرفته است به همین دلیل مصمم به بررسی گیاهان دارویی و کاربرد سنتی آنها در شهرستان فسا شدیم.

مواد و روش‌ها:

شهرستان فسا بین ۵۳ درجه و ۱۹ دقیقه تا ۵۴ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۲۸ درجه و ۳۱ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی واقع شده و از جهت شمال به

مورد استفاده و کاربرد محلی آنها در شهرستان می‌باشد نیز در این جدول نشان داده شده است. با توجه به اینکه گیاهان دارویی شهرستان فسا مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته است، به نظر می‌رسد نتایج این تحقیق بتواند اطلاعات ارزشمندی را در خصوص اتنوبوتانی گیاهان این شهرستان در اختیار قرار دهد.

جدول شماره ۱: لیست گونه‌های دارویی و اطلاعات مصارف سنتی آنها در شهرستان فسا

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
Amaryllidaceae	<i>Ixiliriontataricum</i> (Pall.)Roem. et schult.	گل خیار	خیارک	گل	-	مصرف خوراکی ندارد کوبیده گل به عنوان نرم کننده پوست مصرف می‌شود.
Anacardiaceae	<i>Pistacia atlantica</i> Desf.	بنه	پسته کوهی	میوه و صمغ	رفع سردرد، تقویت نیروی جنسی، تقویت اعصاب، صاف کردن صدا، یرقان، درد مفاصل	خارج کننده کرم معده و ضد نفخ شیره گیاه : درمان ترک پا، باز کردن گرفتگی صدا، کاهش درد کمر و زانو، ضد سرفه
	<i>Pistacia khinjuk</i> Stocks	کُلخُنگ	پسته کوهی	میوه و صمغ	درمان یرقان، لاغری، تقویت ذهن	مقوی کبد طحال و اعصاب، نفخ معده را کاهش می‌دهد.
Apiaceae	<i>Bunium persicum</i> (Boiss) B.Fedtsch	زیره	زیره	دانه	ضد نفخ، ضد اسپاسم، ضد میکروب، تنظیم کننده قاعدگی	ضد نفخ، هضم غذا، شیر افزا
	<i>Dorema aucheri</i> Boiss.	بیلهر	کندل کوهی	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	کاهش کلسترول و تری گلیسیرید خون، محافظت کبد،	قاعده آور، ضد عفونی کننده، تنظیم دستگاه گوارش
	<i>Ducrosiaanethifolia</i> Boiss.	بغیض	مشگک	گل	درمان کمردرد و دردهای زایمان	درمان دلپیچه و نفخ معده، درمان بی‌نظمی‌های قاعدگی و تنظیم قاعدگی، سقط جنین
	<i>Echinophoraplatyloba</i> DC.	اگال، خارکاچی	خوشاریزه	اندام هوایی	ضد باکتریایی	طبیعت گرم، سقط جنین، دارای خاصیت ضدقارچی و ضدباکتریایی
	<i>Ferulaassa foetida</i> L.	انغزه	انغوزه	ساقه و برگ نورسته، صمغ گیاه	ضد نفخ و درمان سوء هاضمه	طبیعت گرم، ضد عفونی کننده، سقط جنین
	<i>Foeniculum vulgare</i> Mill	راجونه	رازایانه	میوه	افزایش شیر مادر، مقوی و اشتهاآور، قاعده آور	ضد نفخ، هضم غذا، افزایش شیر مادران، از بین بردن سموم بدن، اشتهاآور
	<i>Prangos ferulacea</i> (L.)lindl	جاشیر	جاشیر	اندام هوایی	تسکین درد، ضد التهاب، بهبود دیابت، ضد نفخ و مقوی معده، ملین	بادشکن، ضد انگل
Arecaceae	<i>Phoenixdactylifera</i> L.	نخل	نخل	میوه	مقوی معده، بهترین قند برای افراد دیابتی، تقویت اعصاب و روان، تصفیه خون، ضد سردی	رفع کم‌خونی، تقویت کننده بدن، تقویت‌کننده کاهشدرد کمر، تصفیه خون، درمان سردی
Asteraceae	<i>Achillea wilhelmsii</i> C.Koch.	گل سرزردو	بومادران	اندام هوایی	درمان بواسیر، تنظیم قاعدگی، دمان اسهال، درمان جوش و زخم چرکی	درمان اختلالات قاعدگی و کیست، معده درد، تقویت اعصاب و قلب، درمان بواسیر، درمان اسهال، التیام زخم و قطع خونریزی
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	مروه	افسنطین	سرشاخه‌های گلدار	مقوی معده، صفرآور، بازکننده انسدادهای کبدی،	مقوی معده، قاعده آور، التهاب معده، بی‌اشتهایی، ضعف ناشی از کم‌خونی، ضد عفونی کننده

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
	<i>Artemisia sieberi</i> Besser.	دریم	درمنه	برگ	ضد انگل، ضد عفونی کننده	کاهش قند خون، ضد انگل روده
	<i>Calendula arvensis</i> L.	همیشه بهار	همیشه بهار	گل	درمان التهاب پوستی، آگزما و خشکی پوست	رفع جوش و آگزما، رفع چین و چروک
	<i>Carthamus oxyacanta</i> M:B	خار زردوک	گلرنگ زرد	دانه	درمان کوفتگی ها و ورم	بذر: تقویت کننده، برگ: درمان کوفتگی
	<i>Centaureacyanus</i> L.	گل گندم	گل گندم	گل	ادرار آور، درمان سرفه، درمان التهاب چشم	مدر، درمان سرماخوردگی، رفع سرفه، بخور آن برای درمان جوش صورت
	<i>Cichoriumintybus</i> L.	کاسنی	کاسنی	برگ و گل	مقوی کبد و کلیه، تصفیه خون، خنکی، زردی و هیپاتیت، سیروز کبدی و کبد چرب	تب‌بر، تصفیه کننده خون، تقویت معده، رفع زردی نوزادان، مقوی کبد و کلیه، مفید برای زنان باردار
	<i>Echinopsaucheri</i> Boiss.	شکر تیغان	شکر تیغال	صمغ	مسکن سوزش مری، سرفه	درمان بیماری‌های گوارشی و تسکین سوزش مری
	<i>Gundeliatournefortii</i> L.	کنگر	کنگر	برگ	افزایش دهنده ادرار و محرک کلیه‌ها، محرک ترشح صفرا	تقویت دستگاه گوارش، هضم کننده غذا، ضد عفونی کننده
	<i>Matricariaaurea</i> L.	بابونه	بابونه	کل گیاه	ضد امراض عصبی	تقویت موی سر و ضد عفونی کننده، ضد التهاب دستگاه تناسلی و ناحیه مقعد
	<i>Matricariarecutita</i> L.	بابونه گاوی	بابونه آلمانی	سرشاخه‌های گلدار	رفع سردرد و کمردرد عصبی، درمان سرفه، رفع ورم روده و مقوی معده	تقویت موی سر، ضد عفونی کننده
	<i>Onopordonheteracanthum</i> C.A.Mey	خار کولوری	خار پنبه	گل	-	طبیعت سرد، درمان گلو درد، تقویت کبد
	<i>Silybummarianum</i> (L.) Gaerth.	خارمریم	ماریتیغال	گل	مسهل، صفرا آور	درمان بیماری‌های مزمن کبدی، کاهش فشار خون، افزایش شیر مادران
Biebersteiniaceae	<i>Biebersteiniamultifida</i> DC.	آزار چوب	آدمک	ریشه	کاهش فشار خون، درمان عفونت‌های تنفسی، التیام درد روماتیسمی	درمان کوفتگی، ضد درد، ضد التهاب
Brassicaceae	<i>Sinapisarvensis</i> L.	ترب گاوی	خردل بیابان	گل		درمان بواسیر
	<i>Capsellabursa_pastoris</i> (L.) Medik	کیسه کشیش	کیسه کشیش	برگ	درمان خونریزی معده	قابض، بند آورنده خون، ضد عفونی مجاری ادراری،
	<i>Cardiadraba</i> (L.) Desv	سبزه	ازمک	برگ	ضد نفخ، نیرو دهنده	ضد نفخ
	<i>Descuraniasophia</i> (L.) Webb et Bert	خاکشیر	خاکشیر	دانه	ملین، تسکین التهاب پوست	ملین، از بین برنده التهابات پوستی، مقوی معده، ادرار آور
	<i>Sisymbriumloeselii</i> L.	خاکشیر وحشی	خاکشیر وحشی	دانه	رفع گرم‌زدگی و اسهال، التیام زخم و جراحی، ضد بیوست	ملین، جبران کمبود ویتامین ث
Boraginaceae	<i>Echiumitalicum</i> L.	گاوزبون	گاوزبان ایرانی	برگ و گل	خلط آور، ضد اسهال، ادرار آور	نرم کننده سینه، خلط آور، مدر، معرق
	<i>Heliotropiumeuropaicum</i> L.	آفتاب پرست	آفتاب پرست	برگ	ضماد آن برای رفع زگیل و آگزما، التیام زخم، درمان عقرب زدگی	درمان گزیدگی عقرب و مار
Campanulaceae	<i>Campanulapelviformis</i> Lam.	گل قیفی	گل استکانی	گل	نرم کننده پوست و سینه	نرم کننده سینه

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
Capparidaceae	<i>Capparis spinosa</i> L.	لگجی	علف مار	میوه	قاعده آور، درمان نفرس، مدر	تقویت کننده کبد و طحال، ضد روماتیسم، مدر و قایض، تب بر
Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک	پیچک صحرائی	گل	مسهل، ضد سیفیلیس	مسهل قوی، صفرآور
	<i>Ipomoea atricolor</i> Cav.	نیلوفر	نیلوفر	گل	-	درمان سرفه های مزمن، مسهل، دافع کرم
Cucurbitaceae	<i>Citrullus colocynthis</i> (L.) Schrad	هندونه گُرگو	هندوانه ابوچهل	میوه و دانه	درمان دیابت، مسهل قوی	مسهل قوی، کاهش قند خون، درمان درد مفاصل
Cupressaceae	<i>Juniperus polycarpus</i> C. Kech	وُهل	سرو کوهی	میوه	درمان بواسیر، قطع خونریزی، قایض، مدر	برگ و ساقه: سقط جنین، تنظیم کننده عادت ماهیانه، دارای خاصیت ضد قارچی و ضد باکتریایی
	<i>Thuja orientalis</i> L.	سرو	سرو خمره ای	میوه	قطع هر نوع خونریزی، مدر، ضد تب	میوه: ضد عفونی کننده مجاری ادراری
Ephedraceae	<i>Ephedra pachyclada</i> Boiss.	علی جون	افدره ریش بز	اندام هوایی	برطرف کننده درد و ضد سرماخوردگی، ضد آلرژی	رفع گرفتگی عروق، تسکین مجاری هوایی در آسم
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	شیرشیرک	فرفیون	شیرابه	درمان جوش و کورک	رفع زگیل
	<i>Ricinus communis</i> L.	کُتَنون	کرچک	دانه	درمان یبوست و شوره سر، رفع لکه های پوست	تهوع آور، مسهل
Fabaceae	<i>Alhagi camelorum</i> Fisch.	خارشر	خارشر	اندام هوایی	دفع سنگ کلیه و مثانه، تصفیه خون، ادرار آور، درمان یبوست	دفع سنگ کلیه، محرک ترشح صفرا
	<i>Albizia julibrissin</i> Durazz.	درخت ابریشم	درخت ابریشم	برگ	ضد انگل، مسکن، ضد درد	بواسیر، ضد کرم
	<i>Astragalus glaucacanthus</i> Bornm. et Gauba	خارباداکی آنزروت	گون	صمغ	تسکین درد مفاصل، دفع کرم معده	ضد عفونی کننده، درمان شکستگی و کوفتگی
	<i>Astragalus pinetorum</i> Boiss.	گون	گون	صمغ	درمان سرماخوردگی و عفونت تنفسی	کنیرا جهت نرم و لطیف کردن پوست، نرم کننده سینه
	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	مهک	شیرین بیان	برگ، ریشه	برطرف کننده ورم معده، رفع سردرد، ملین، درمان زخم اثنی عشر	تقویت معده، ضد سرفه، خلط آور، درمان کوفتگی
	<i>Medicago sativa</i> L.	یونجه	یونجه	اندام هوایی	از بین بردن علائم کمبود ویتامین ث، نرم کننده سینه و تسکین سرفه	درمان لاغری، اشتها آور، شیرافزا
	<i>Melilotus indicus</i> (L.) All	یونجه زرد	یونجه زرد	اندام هوایی	رقیق کننده خون، انرژی زا، درمان کم خونی	چاق کننده
	<i>Prosopis farcta</i> J.F. Macbr.	کورک	کهور	میوه	ضد آسم و روماتیسم	ضد تصلب شریان و گرفتگی عروق
Fumariaceae	<i>Fumaria vaillatii</i> Loisel.	شاطره	شاطره	اندام هوایی	تصفیه خون، مدر و معرق، درمان تیخال و یرقان، تب بر، تقویت کننده قلب	ادرار آور، ضد تب، تصفیه کننده خون
Graminaceae	<i>Avena sativa</i> L.	جو دوسر	یولاف	میوه	تقویت کننده اعصاب، مغذی، پایین آورنده کلسترول	تقویت کننده عمومی بدن، ملین، درمان افسردگی و تقویت اعصاب
Graniaceae	<i>Erodium cicutarium</i> L.	قیطران	سوزنچوپان	سرشاخه های گلدار	مسکن، قطع خونریزی	رفع دل درد نوزادان، ضد میکروب

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
Lamiaceae	<i>Marrubiumsupinum</i> L.	پونه کوهی	فراسیون	برگ، سرشاخه های گلدار	نرم کننده سینه و درمان سرماخوردگی، دفع سنگ کلیه	درمان دل درد، قاعده آور
	<i>Menthalongifolia</i> (L.) Huds.	نعنائی محلی	نعنا	برگ، گل	ضد اسهال، تقویت معده	تقویت معده
	<i>Menthalogifolia</i> L.	پودونه	پونه	اندام هوایی	ضد نفخ و اشتها آور	درمان اسهال و استفراغ، سوء تغذیه، قاعده آور
	<i>Mentha</i> spp	نعنائی خارجی	نعنا	برگ، گل	تقویت معده، درمان سرفه	درمان سوء هاضمه و دل درد
	<i>Otostegiapersica</i> (Burm.)Boiss.	گیسپیرزن	گلدر	اندام هوایی	ضد میکروب	برگ: سقط جنین
	<i>Phlomisfruticosa</i> L.	گوشبره	گوشبره	-	-	درمان دل درد
	<i>Salviamacrosiphon</i> Boiss.	مروک	مرورشک	دانه	ضد سرفه	درمان سرفه و سرماخوردگی، نرم کننده سینه، درمان ناراحتی های تنفسی
	<i>Stachysinflata</i> Benth	سرنفشه، چای کوهی	سنبله بادکنکی	سرشاخه های گلدار	-	آرام بخش، درمان ناراحتی های اعصاب، مدر، سقط جنین
	<i>Teucriumpolium</i> L.	هلپه، مرنپه	کلپوره	سرشاخه های گلدار	ضد عفوی کننده میکروب های بیماری زا، رفع سوء هاضمه و دل درد	اشتها آور، تقویت معده، کاهش قند خون
	<i>Thymusdaenensis</i> Celak.	آبشن برگ باریک	آویشن	برگ	ضد نفخ و تقویت معده، ضد انگل، کاهش غلظت خون، ضد سرفه و تنگی نفس	طبیعت گرم، سقط جنین، قاعده آور
	<i>Zatariamultifolia</i> Boiss.	آبشن	آویشن شیرازی	برگ، گل	تقویت معده، ضد سرفه، خلط آور	خلط آور، کمک به هضم غذا
<i>Ziziphoratenuior</i> L.	پونه کوهی	کاکوتی	اندام هوایی	ضد عفونی کننده، گرم و مقوی اعصاب	تقویت معده، درمان کم خونی	
Liliaceae	<i>Aloe vera</i> L.	آلوئه ورا	آلوئه ورا	برگ	تقویت کننده بدن، برطرف کننده یبوست، درمان آسم و سوء هاضمه، درمان اسهال خونی	پیشگیری از آفتاب سوختگی
	<i>Alliumcanadense</i> L.	سیرموک	سیروحشی	همه اندام گیاه	تصلب شرایین، آنفلوآنزا، ضد کرم، تسکین درد روماتیسم، تقویت اعصاب	ملین، خلط آور، آرام بخش، تصفیه خون، تبدیل موهای سفید به سیاه، تقویت معده، معالجه بواسیر
	<i>Colchicumspeciosum</i> Steven.	زعفران وحشی	گل حسرت	گل	مسهل، درمان نفرس و بیماری های کبد و طحال	ضد خارش و دردهای عصبی، ضد تب، درمان نفرس
Linaceae	<i>Linumusatissimum</i> L.	کتون	کتان	دانه	ضد سرفه، ضد عفونی کننده، ضد التهاب	جوشانده دانه: زرد مو، رفع التهابات پوستی
Malvaceae	<i>Malvasylvestris</i> L.	توله	پنیرک	میوه، گل	رفع جوش صورت، رفع سرفه، رمان آئزین و ورم لوزه	نرم کننده سینه، ضد سرفه
	<i>Malvaparviflora</i> L.	توله	پنیرک	گل، میوه، برگ	ملین، خلط آور، نرم کننده سینه	درمان سرماخوردگی، ملین
	<i>Althaearosea</i> Hohen. ex Boiss	ختمی	ختمی	گل	درمان گلودرد، نرم کننده پوست	کمک به درمان زخم معده، خلط آور، ضد سرفه
	<i>Alceaucheri</i> (Boiss.) Alef.	ختمی	ختمی	گل	مدر، تب بر، خنک کننده، تقویت معده	نرم کننده سینه، درمان سرماخوردگی
Moraceae	<i>Ficus carica</i> L.	انجیر کوهی	انجیر	میوه، برگ	ملین، تقویت جنجره، انرژی بخش، ملین، تقویت معده	میوه: ملین، رفع سرفه، برگ: درمان بواسیر

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
					ضد سودا، ضد زخم معده	
	<i>Morus alba</i> L.	توت سفید	توت	میوه	تقویت حافظه، افزایش نیروی جنسی، مسهل	مفید برای کبد، مقوی و نیروبخش، کاهش قندخون
Myrtaceae	<i>Myrtus communis</i> L.	مورد	مورد	برگ	ضد خونریزی، تقویت رشد مو، درمان اسهال و بواسیر	ضد عفونی کننده، درمان تبخال، رفع بیماری‌های تنفسی و مجاری ادراری
	<i>Eucalyptus camaldulensis</i> Dehnh.	اکالیپتوس	اکالیپتوس	برگ	ضد عفونت سینوس‌ها و برنش‌ها، ضد سرفه، ضد عفونی کننده زخم	ضد عفونی کننده، ضد سرفه
Oleaceae	<i>Fraxinus angustifolia</i> Vahl	زبان گنجشک	زبان گنجشک	برگ	شست و شوی کلیه و مثانه، درمان روماتیسم	درمان عفونت کلیه و مثانه
	<i>Olea europaea</i> L.	زیتون	زیتون	میوه، برگ	کاهش فشار و چربی خون، ملین، بازکننده عروق کرونری قلب، لاغر کننده، مقوی پیاز موی سر	کاهش فشار و چربی خون، درمان آفتاب سوختگی
	<i>Syringapersica</i> L.	یاس	یاس	میوه و گل	کاهش تب، دل‌پیچه، درمان اسهال	تب بر
Papaveraceae	<i>Papaverdubium</i> L.	شقایق	شقایق	گل و صمغ	مسکن، خواب آور	آرامبخش، خواب آور، ضد سرفه
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ	بارهنگ	دانه، برگ	ملین ملایم، تقویت معده، ضد سرفه، ضد التهاب لوزه‌ها	بذر: نرم‌کننده سینه، ملین، برگ: آرامبخش، درمان کوفتگی
	<i>Plantago ovata</i> phil.	اسفرزه	اسفرزه	دانه	ملین	ملین، نرم کننده سینه، خلط‌آور
Platanaceae	<i>Platanus orientalis</i> L.	چنار	چنار	برگ، ساقه	ضمداد برای ورم زانو و التهاب چشم، کاهش آبریزش بینی	کاهش آبریزش بینی و تنگی نفس، طبیعت سردوتر، درمان گرمی نوزادان
Poaceae	<i>Cynodondactylon</i> L.	پا مرغی	مرغ	اندام هوایی	تصفیه خون، دفع سنگ کلیه	ضد عفونی کننده، خواب آور، ملین
	<i>Phragmites australis</i> (car) Trin. ex. Steud.	نی	نی	اندام هوایی	تصفیه کننده خون	بندآورنده شیرمادر، تصفیه کننده خون
Polygonaceae	<i>Rumex vesicarius</i> L.	ترشک	ترشک	برگ، میوه	اشته‌آور، هضم کننده غذا	اشته‌آور، هضم کننده غذا، مقوی معده، سرشار از ویتامین B ₁ ، تصفیه کننده خون
	<i>Rheum ribes</i> L.	ریواس	ریواس	برگ	تقویت معده و کبد، درمان سرقان، کرم کش	قابض
Portulacaceae	<i>Portulacaoleracea</i> L.	قُلفه	خرفه	اندام هوایی	ضد قند، کاهش عطش، ضد اوره و نقرس، ضد چربی خون، مفید برای گواتر، تصفیه کننده خون	ضد کرم، تصفیه کننده خون و مدر، ضد چربی خون، درمان بیماری قند
Rhamnaceae	<i>Ziziphusspina_chirsti</i> (L.) Willd.	کُنار	سدر	برگ، میوه	قابض، ضد کرم، ضد چربی سر، تقویت مو، جلوگیری از ریزش مو	مسهل، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، کاهش قندخون
	<i>Ziziphus nummularia</i> DC.	کُنار، رملیک	سدر	برگ، میوه	رفع ناراحتی صفرا، قابض، رفع ناراحتی پوست مانند جوش و کورک	مسهل، درمان زخم معده، ضد عفونی کننده، تقویت موی سر
Rosaceae	<i>Amygdaluseburnea</i> Spach.	ارژین	بادام کوهی	میوه	-	ضد سرفه، ضد عفونی کننده، روغن: تسکین درد
	<i>Amygdalus lycioides</i> Spach.	تنگرس، چلال	بادام کوهی	میوه	-	رفع ریزش مو، ضد سرفه
	<i>Amygdalus scoparia</i> Spach.	آلوک	بادام کوهی	میوه	نرم کننده پوست، تسکین درد گوش	نرم کننده سینه، درمان تنگی نفس، روغن: ملین
	<i>Crataegus aronia</i> (willd.) Bosc.	کیلک	کیالک	میوه، برگ	تنظیم قند خون و فشار خون، تنظیم ضربان قلب، ادرار آور	کاهش فشار خون، بهبود فعالیت قلبی، درمان آلرژی و آبریزش بینی

خانواده	نام علمی	نام محلی	نام فارسی	اندام مورد استفاده	کاربرد متداول	کاربرد محلی
	<i>Cerasus microcarpa</i> (C.A.Mey) Boiss.	آلوئرنک	آلبالوکوهی	میوه	-	میوه: ملین، درمانیبوست
	<i>Rosadamasцена</i> Mill.	گل محمدی	گل محمدی	گل، میوه	آرام بخش و التیام بیماری‌های قلبی	ملین، تقویت اعصاب، تقویت کننده قلب، افزایش اشتها
	<i>Rosacantha</i> L.	نسترن	نسترن	گل، میوه	قابض، مدر، کاهش ورم کلیه	درمان اسهال، بندآورنده خون
Rutaceae	<i>Citrus aurantium</i> L.	نارنج	نارنج	گل، میوه	مقوی قلب و اعصاب، آرام بخش، رفع بی‌خوابی‌های عصبی، رفع افسردگی، رفع سرفه	شکوفه: آرام بخش و درمان ناراحتی گوارشی با منشاء عصبی، میوه: کاهش فشارخون، اشتها آور، کمک به هضم غذا
salicaceae	<i>Salix acmophylla</i> L.	بیدزرد	بیدوحشی	برگ	ضد یرقان، رفع حرارت قلب و کبد، درمان سردرد، درمان سرماخوردگی	درمان درد عصبی و روماتیسمی، تب بر، درمان زردی نوزادان
	<i>Salix aegyptica</i> L.	بیدمشک	بیدمشک	گل	طبیعت سرد و تر، تقویت نیروی جنسی و جسمی	مسکن اعصاب، آرامبخش
Solanaceae	<i>Datura stramonium</i> L.	تاتوره	تاتوره	گل	درمان بیماری‌های چشم، تسکین بیماری آسم	ضد آسم، ضد تشنج، تسکین درد روماتیسمی
	<i>Hyoscyamus niger</i> L.	بنگدانه	بنگدانه	گل	ضد تشنج، آرام کننده درد، بازکننده مردمک چشم و خواب آور	مسکن درد گوش، ضد عفونی کننده چشم
	<i>Physalis divaricata</i> D. Don	کاکنج	عروسک پشت پرده	میوه	مدر، رفع شپش سر	درمان روماتیسم، درمان ناراحتیهای کلیوی
	<i>Solanum nigrum</i> L.	تاجریزی	تاجریزی	میوه	مسهل، آرام بخش، مدر، ضد اسپاسم و تشنج	کاهش قند و چربی خون، بواسیر، تسکین دردهای روماتیسمی، درمان یبوست
	<i>Withania omnifera</i> (L.) Dun.	ریتربک	پنیرباد	میوه	تسکین درد، افزایش دهنده میل جنسی	افزایش میل جنسی، ضد التهاب، لاغری و بی‌خوابی
Zygophyllaceae	<i>Peganum harmala</i> L.	اسفند، نوند	اسپند	اندام هوایی	خواب آور، ضد کرم و ضد عفونی کننده	ضد عفونی کننده، ضد درد، جوشانده دانه برای درد قاعدگی، کوبیده دانه برای کاهش درد مفاصل
	<i>Tribulus terrestris</i> L.	خارخسک	خارخسک	میوه	ضد سرفه، ضد سنگ کلیه و مثانه، ضد التهاب مجاری ادراری، مدر، قاعده آور	دفع سنگ کلیه، درمان تورم پروستات

بحث و نتیجه گیری:

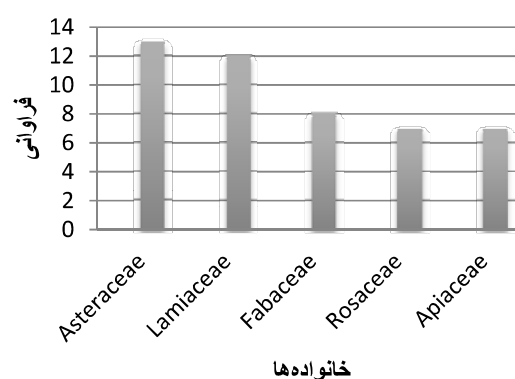
جدید تلقی می‌شود و تاکنون فهرست‌های زیادی از این گیاهان گزارش شده است (۲۳، ۲۴).

از بین ۱۰۸ گونه شناخته شده، یک گونه متعلق به شاخه گنتوفیت‌ها (افدرا)، دو گونه متعلق به شاخه بازدانگان، ۷ گونه از ۵ جنس و ۵ خانواده متعلق به تک‌لپه‌ای‌ها و بقیه از دو لپه‌ای‌ها هستند. از بین دو لپه‌ای‌ها بیشترین تعداد گونه به ترتیب مربوط به خانواده کاسنی (Asteraceae) با ۱۳ گونه و در ردیف‌های بعدی خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه، خانواده بقولات (Fabaceae) با ۸ گونه، خانواده رز (Rosaceae)

طبیعت اطراف ما سرشار از گونه‌های گیاهی ناشناخته‌ای از نظر خواص دارویی و درمانی است که برای کشف خواص آن‌ها ممکن است به سال‌ها وقت نیاز باشد. گاهی در برخی مناطق از گونه‌های گیاهی خاصی به عنوان گیاهان دارویی استفاده می‌شود که هنوز علوم جدید به آن‌ها دست نیافته است و با استفاده از تجربه اهالی بومی می‌توان به این مهم دست یافت. ارائه فهرست گیاهان دارویی در نقاط مختلف جهان، اولین گام در جهت کاربرد آن‌ها با استفاده از علوم و فنون

از آنجایی که بیشترین استفاده دارویی از میوه و دانه گیاهان می‌باشد، بهره‌برداری از میوه‌ها یا در واقع دانه‌های این گونه‌ها، به علت شرایط اقلیمی محدودکننده در شهرستان فسا مانند خشکسالی و کم‌آبی، تأثیر زیادی روی زادآوری، تکثیر و پراکنش این گونه‌ها دارد، که ضرورت کنترل و محدودیت بهره‌برداری را ضروری می‌کند. با توجه به گستردگی گیاهان دارویی در سطح شهرستان لازم به نظر می‌رسد که مطالعات جامعه‌شناختی گیاهان نیز برای تعیین فراوانی گونه‌های مهم صورت پذیرد. با توجه به رایج بودن استفاده از گیاهان سنتی لازم است تا تحقیقات وسیع‌تری در زمینه‌های مختلف داروسازی و داروشناسی گیاهی در رابطه با گیاهان دارویی این شهرستان انجام شود و موجب استفاده صحیح از اطلاعات ارزشمند اتنوبوتانیکی مردم این شهرستان فراهم شود.

و چتریان (Apiaceae) با ۷ گونه می‌باشند. بزرگ‌ترین جنسها، *Amygdalus* و *Mentha* با ۳ گونه می‌باشند. از لحاظ قسمت‌های مورد استفاده گونه‌های دارویی در شهرستان، قسمت‌های مختلف گیاه مانند برگ‌ها، سرشاخه‌های گلدار، قسمت‌های هوایی گیاه، گل‌ها، ریشه‌ها، میوه، صمغ (شیرابه) برای درمان و مصارف سنتی دارویی استفاده می‌شود که از این میان بیشترین مصرف مربوط به میوه و دانه، برگ‌های گیاهان است. نمودار شماره ۱ بزرگترین خانواده‌ها از نظر غنای گونه دارویی را نشان می‌دهد.

نمودار شماره ۱: بزرگ‌ترین خانواده‌های گیاهان از نظر غنای گونه‌های دارویی

References:

۱. اسلامی، ر. دانشنامه گیاهان دارویی. تهران: نشر سلیم، ۱۳۹۱.
2. Who. Our planet, Our health. Report of the WHO Commission of health and environment. Geneva: World Health Organization. 1992.
۳. شریفی‌فر، ف. محرم‌خانی، م. معطر، ف. باباخانلو، پ. خدای، م. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه جویبار استان کرمان. مجله دانشگاه پزشکی کرمان: ۱۳۹۱، دوره ۲۱، شماره ۱، صص: ۳۷-۵۱.
۴. شاهرخی، نوبهار. نقش دانش بومی گیاهان دارویی در توسعه پایدار. همایش ملی گیاهان دارویی ایران. موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، ۱۳۸۰.
۵. نجفی، ف. کوچکی، ع. رضوانی مقدم، پ. راستگو، م. مطالعه داروسازی مردمی گونه پونه سای بینالودی نادر و درحال انقراض از ایران. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۸۸، دوره ۲، شماره ۳۰، صص: ۲۹-۳۵.
6. Hamilton, A. Medicinal Plant and Conservation: Issues and Approaches. London: WWF Pub; 2003.p.9-10.
7. Karkil, M, Tiwari B, Badoni A and Bhattarai N. Creating livelihoods enhancing medicinal and aromatic plants based biodiversity rich production systems, preliminary lessons from south Asia. In: Abstract Book of the 3rd World Congress on Medicinal and Aromatic Plants for Human Welfare (WOCMAP III). Thailand: Chiang Mai; 2003. p.424-5.
8. WHO, IUCN and WWF. Guidelines on the Conservation of Medicinal Plants. Switzerland: Geneva; 1993. p.29-31.
۹. شریفی‌فر، ف. کوهپایه، آ. متقی، م. خدائیناس، م. مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی سیرجان، استان کرمان. مجله داروهای گیاهی: ۱۳۸۹، شماره ۳، صص: ۱۹-۲۸.
۱۰. دولتخواهی، م. قربانی نهوجی، م. مهرآفرین، ع. امینی نژاد، غ. دولتخواهی، ع. مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی شهرستان کازرون: شناسایی، پراکنش و مصارف سنتی. فصلنامه گیاهان دارویی: ۱۳۹۱، سال ۱۱، دوره ۲، صص: ۱۶۳-۱۷۸.
۱۱. دولتخواهی، م. یوسفی، م. عصری، ی. دولتخواهی، ع. بررسی فلورستیک منطقه حفاظت شده ارژن_پریشان در استان فارس، تاکسونومی و بیوسیتماتیک، ۱۳۹۰، سال ۳، شماره ۹، صص: ۳۱-۴۶.
۱۲. سرطاوی، ک. غلامیان، ف. گیاهان دارویی استان بوشهر. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، سال ۲، شماره ۲۰، صص: ۲۱۳-۲۲۷.
۱۳. صفا، ا. سلطانی پور، م. رستگار، س. کاظمی، م. نوربخش دهکردی، خ. قنادی، ا. بررسی اتنوبوتانی در استان هرمزگان. مجله گیاهان دارویی ابن سینا: ۱۳۹۲، دوره ۲۲، شماره ۱، صص: ۶۴-۸۱.
۱۴. صابری آملی، س. ناصری، الف. رحمانی، غ. کالیراد، ع. گیاهان دارویی استان کرمان. فصلنامه تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران: ۱۳۸۳، دوره ۲۰، شماره ۴، صص: ۴۸۷-۵۳۲.
۱۵. رضایی، غ. شهر من فسا از نگاهی دیگر. انتشارات نوید شیراز، ایران، صص: ۲۷۴-۲۷۶، ۱۳۸۷.
۱۶. قهرمان، ا. فلور رنگی ایران. انتشارات موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور. تهران، ایران، جلد ۱-۲۶، صص: ۱-۳۲۵، ۱۳۵۷-۱۳۸۸.
۱۷. پارسا، آ. فلور ایران، وزارت فرهنگ و آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ۱۳۵۶.
۱۸. قهرمان، ا. کورموفیت‌های ایران. مرکز نشر دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۷۴-۱۳۶۹.
۱۹. مظفریان، و. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر تهران، ایران، صص: ۱-۶۷۱، ۱۳۷۷.
۲۰. قهرمان، ا. گیاه‌شناسی عمومی. انتشارات دانشگاه تهران، ایران، ۱۳۸۲.

۲۱. زرگری، ع. گیاهان دارویی (۵ جلد). انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

۲۲. میرحیدر، ح: معارف گیاهی، کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری. جلد ۱ تا ۶، انتشارات فرهنگ اسلامی، تهران، صص: ۱-۳۳۴۴، ۱۳۷۲-۱۳۷۳.

23. Falsetto S. Medicinal properties of aromatic plant families. Therapeutic properties in the same scented plant family. 2009.p.1-120.

24. Prajapati N and Purohit SS. Agro's colour Atlas of Medicinal Plants. Shyam Printing Press, India. 2004.